

UYGULAMALI ANTROPOLOJİ VE SOSYAL HİZMET

Dr. Vedîa EMİROĞLU

Antropolojinin uygulanabilir bir bilim olması yolundaki eğilimler ikinci dünya savaşından önce başlamış, savaş sırasında güçlenmiş, sonuçta bir dernek kurularak uygulama alanına geçilmiştir. Antropolojinin uygulamalı bir bilim olmasını savunanlar 1941 yılında Uygulamalı Antropoloji Derneğini kurmuşlardır. Derneğin kurucuları hedeflerini yayın organlarında şöyle açıklamışlardır: Birincisi, bilimsel çalışmalar yaparak insan ilişkileriyle ilgili ilkeleri bulmak ve araştırmalarla bunların kontrollerini sağlayarak bilimsel niteliklerini geliştirmek. İkincisi, bu ilkeleri pratikte toplumsal sorunların çözümünde geniş bir biçimde uygulamak¹.

Kültürel görelilik ve bilimsel yansızlık ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmış olan antropologlar uygulamalı antropoloji çalışmalarına ve felsefesine karşı çıkmışlardır. Görüş farklılığından kaynaklanan tartışmalar sürmekle birlikte, günümüzde uygulamalı antropoloji alanındaki çalışmalar giderek artmaktadır.

Uygulamalı antropoloji çalışmalarında belirlenen hedeflerin uygulamalı yanı, antropologları Sosyal Hizmetin yetki alanı içine sokmuştur. İnsan sorunlarını belirlemek ve çözümlerine yardımcı olmak amacına yönelmiş olan "Sosyal Çalışma (Hizmet), insan ve toplumu konu alan bir meslek ve disiplindir."² Bu özelliği onu öteki toplumsal ve beşeri bilimlerden ayırmıştır. Sosyal Hizmet uygulamalı disiplinler gibi bir meslek olmuştur. İçinde yer aldığı "toplumsal yapının bir parçası ve ürünü" olarak da tanımlanan sosyal hizmet alanında toplumun yapısından kaynaklanan görüş ve yöntemler orta-

¹ M.J. Herskovits, *Cultural Anthropology*, Alfred A. Knopf, New York, 1955 s. 539.

² E. Koçgar, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Sosyal Bilimler Derneği yayını G-2, Ankara, 1972. s. 1.

ya çıkmıştır. Sosyal Hizmette müracaatçısının savunuculuğunu benimseme olarak tanımlanan savunma (advocacy) felsefesi ve mesleki uygulamada yer alan toplumsal aksiyon tekniği³ A.B.D.'de kullanılan kavramlardır.

İnsan ve toplumla ilgili ilkeleri pratikte toplumsal sorunların çözümünde kullanmayı öneren uygulamalı antropolojinin yaklaşımıyla, sosyal hizmette 1940'lardan sonra güçlenen yeni savunma (advocacy) felsefesi ve toplumsal aksiyon tekniği kavramları arasındaki fark ve benzerlikler dikkate değer bulunmuştur.

Bu konu Aksiyon Antropolojisi Denemeleri ve Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmette Antropolojinin Yeri başlıkları altında tartışılacaktır.

Aksiyon Antropolojisi Denemeleri ve Sosyal Hizmet

Uygulamalı antropolojiyi savunanlarla, karşıtları arasındaki tartışmanın benzeri sosyal hizmet alanında da vardır. Antropolog ve sosyal hizmet uzmanlarının kendi alanlarında iki farklı görüş ayrılımlarında bir paralellik bulunmaktadır. Kendilerine ihtiyaç duyulduğunda ya da çağrıldıklarında yardım etme ve tedaviyi yönetme felsefesini benimsemiş sosyal hizmet elemanları ile, müracaatçısının savunuculuğunu yapan, onun lehinde etkinlik göstererek profesyonel sosyal hizmet vermeyi benimseyenler arasındaki görüş farkından kaynaklanan rahatsızlık, antropolojideki tartışmaya benzetilmektedir.

Savunma felsefesini benimseyen sosyal hizmet elemanlarına göre, daha iyi insani sonuçları sağlamak için gerektiğinde müracaatçısı lehinde davranmalı ve toplum örgütlenmesi uygulamalarında kurumsal düzenleme ve değişmeyi etkili kılmada her alanda aksiyonda bulunulmalıdır⁴. Ancak antropologlar insan ilişkileriyle ilgili ilkeleri evrensel düzeyde uygulamaya geçirmenin ortak bir tanımına ulaşamamışlardır. Bilindiği gibi, antropoloji insan ve toplumlar (kültürler) arasındaki benzerlik ve farkların nedenlerini, toplumların

³ Toplumsal aksiyon Sosyal Hizmette kullanılan toplum örgütlenmesi yönteminin bir tekniğidir.

⁴ Gordon N. Keller, "Bicultural Social Work and Anthropology", *Social Case Work*, 53, 8, New York, 1972, s. 436.

değişmesini ve değişimin boyutlarını evrensel ve yöresel düzeylerde açıklamaya çalışmaktadır. Bu tanımlama uygulamada şu soruların sorulmasına yol açmıştır:

- 1- İdeal bir toplum nasıl olabilir?
- 2- Toplumsal sorunlar nasıl çözümlenebilir?

Bu sorulara henüz evrensel düzeyde geçerli bilimsel cevaplar verilememiştir.⁵ Ayrıca konu üzerinde görüş farkları bulunmaktadır.

Bununla birlikte halka doğrudan yardıma yönelmiş aksiyon antropolojisi denemeleri yapılmıştır. Bunlardan 1948'de Fox, 1952'de Vicos (Peru) çalışmaları ilk projelerdir. Aslında katılma yoluyla değişmeyi yönlendirme ve aksiyon felsefesi antropolojide 1940'larda başlamıştır. Sol Tax'ın Fox ve A.R. Holmberg'in Vicos projeleriyle gerçekleştirilmiştir. Bunlardan A.R. Holmberg Peru'nun Vicos bölgesinde öteden beri içinde oturanlarla birlikte kiralanmış bir bölgeyi beş yıl için kiralamıştır. Burada yaşayan kırsal kesimlere psikiatri ilkelerini uygulayarak yeteneklerini tanımayı, çıkarlarını izleme yollarını zora başvurmadan öğretmeye çalışmış, değişmeyi başlatmıştır. Yeni tarım tekniklerinin uygulandığı bu bölgede el sanatları da gelişmiştir. Sonuçta, burada yaşayan kırsal kesimlerin projenin başlamasından on yıl sonra oturdukları toprakları satın almışlar ve kendilerinin durumunda bulunan öteki kırsal kesimlere yardım etmişlerdir.

Bu iki projedeki yaklaşım doğrudan insan davranışlarını güdülemeye yönelmiştir. Bir başka deyişle antropolojide temel araştırma tekniği olan katılma yoluyla gözlem, katılma yoluyla güdülemeye dönüşmüştür. Aksiyon antropolojisi gelişmemiştir. Antropologlar doğrudan insan davranışlarına karışmaktan kaçınmışlardır. Çünkü aksiyon antropolojisi yeterince sınanmamıştır. Ayrıca bu konu üzerindeki tartışmalar sürmektedir.

Daha sonra aksiyon antropolojisi kavramı, bir başka deyişle insan davranışlarını doğrudan karışarak yönlendirme, sosyal hizmet alanında yeni savunma felsefesine dönüşmüştür.⁶ Böylece antropoloji bu ülkede aksiyona yönelmiş sosyal hizmet elemanları yanında,

⁵ B. Güvenç, İnsan ve Kültür, Türk Sosyal Bilimler Derneği yayını G-1, Ankara, 1972, s. 317.

⁶ Gordon N. Keller, a.g.e., s. 436.

sosyal refah sorunları üzerinde araştırmaya motive olmuş sosyal hizmet elemanlarının yetişmesinde de etkili olmuştur. Sosyal hizmet elemanlarının yürütmüş oldukları ve temeli insan sorunlarına dayalı yayınlanmış birçok araştırma uygulamalı antropoloji çalışması niteliğini taşımaktadır. Bu araştırmalardan bazıları Uygulamalı Antropoloji Derneği'nin yayın organında yayınlanmıştır.⁷

Sosyal Hizmette Antropolojinin Yeri

Antropoloji ve sosyal hizmetin kuram ve anlayış bakımından ortak bir yola yönelmelerinin tarihi oldukça yenidir. Bazı profesyonel sosyal hizmet elemanları arasında savunma felsefesi ve toplumsal aksiyona antropolojilerin görüş açısından bakanlar bulunmaktadır.⁸ Bununla birlikte sosyal hizmette de antropolojide olduğu gibi toplumsal aksiyon tekniği A.B.D.'leri dışında gelişmemiştir. Ancak iki kültürün etkileşimi sonucu kültürleşme (acculturation) süreci içine giren topluluklarda, ötekilerden farklı bir sosyal hizmetin verilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.⁹

Kültürleşme süreci içinde bulunan ve sosyal hizmet uzmanına göre farklı bir kültür özelliği taşıyan böyle topluluklarda iyi bir çalışma yapabilmek için antropolojinin ilkelerini, yaklaşımını ve grubun etnografyasını bilmek gerekmektedir. Bu topluluklarda toplumsal, kültürel değişimin yarattığı sorunları anlama ve çözümlenmeye yardımcı olmada, antropolojinin ilkeleri ve savunma felsefesini benimsemiş, değişimin dinamiğini bilen ve topluluğun etnografyasını öğrenmiş sosyal hizmet uzmanı başarılı olacaktır. Bilindiği gibi, özellikle ilkel ve geleneksel toplumlarda değişimin başlatılmasında ve onların yeniliklerden haberdar olmalarında topluma dışardan gelen yabancılar etkili kişilerdir. Bunlar farklı davranış tarzlarına sahip ve yeni kültür öğelerinin taşıyıcısı olan yenilikçi liderlerdir. Bir değişim ajanı olarak sosyal hizmet uzmanının değişimin ilkelerini bilmesi, hem kendi etkinliklerini düzenlemesinde, hem de topluluk için gerekli olan sosyal refah programlarının yönetilmesinde yararlı olacaktır.

7 a.g.e., s. 457.

8 a.g.e., s. 455.

9 a.g.e., s. 462.

Sosyal hizmette savunma felsefesi ve toplumsal aksiyon kavramlarının A.B.D.'inde ortaya çıktığından daha önce söz edilmişti. Bunun en önemli nedeni, bu ülkede iki farklı kültürün etkisinde bulunan etnik grupların bulunmasıdır. Genel sosyal refah programlarının hızlı bir kültürleşme içinde bulunan bu gruplarda değişme sürecini etkilediği, bazende istenmeyen sonuçlar verdiği görülmüştür. Örneğin, sosyal refah programlarıyla ilgili bazı uygulamalar, önceleri ilkel, sonraları geleneksel kültür özelliği gösteren Navajo kızıldirililerinde yetişkin erkeklerin günlük hayatlarında, rol ve statülerinde köklü değişimler yaratmıştır.¹⁰

Navajo'larda aile ve akrabalık sistemi anasoyuna göre örgütlenmişti. Buna bağlı olarak kadının toplum ve aile içinde yüksek bir statüsü vardı. Sosyal refah programlarında kadın ve erkek arasında bir fark gözetilmemesi önceleri yüksek olan kadının statüsünü düşürmüş, kadın üzerinde odaklaşan bu kültürde değişme olumsuz sonuçlar vermiştir. Farklı bir kültür içinde bulunan azınlık gruplarında profesyonel ilkelerin rehberliğinde çalışmanın yararları belirtilmiştir. Çünkü sosyal hizmet uzmanı burada bir kültürleşme ajanı, değiştirmeci, zaman zamanda doğrudan doğruya kültürün değişmesinde etkili olan kişidir.¹¹ Zaten sosyal hizmet uzmanının herhangi bir müracaatçısı ile çalıştığında, o müracaatçının grubuna özgü toplumsal, kültürel, psikolojik özellikleri bilmesi, öğrenmesi gereklidir. Ayrıca farklı kültürlerde, farklı kişilik özellikleri oluştuğunu bilmeli müracaatçısının kişiliğinden kaynaklanan davranışlarını tanımlamalıdır. Bir sosyal hizmet uzmanı her kültürden, her yaştan, her meslekten kişiyle çalışabileceğinden en azından bir meslek formasyonu içinde bu özelliklerin ne olduğunu bilmesi gerekir¹².

Antropoloğların burada bakış açıları farklıdır. Onlar, üzerinde çalıştıkları toplumun (kültürün) değerlerine ve toplumsal, kültürel olgulara bakarlar. Bunun yanında sözü edilen toplumlarda sosyal refah programlarının ortaya çıkardığı genel ya da özel birkaç soruna değinmekle yetinirler. Sosyal hizmet uzmanının kültürel şartlanmalardan arınması ve birincil insani değerlere, başka deyişle "sosyal

10 a.g.c., s. 462.

11 a.g.c., s. 465.

12 Eileen L. Younghusband, D.B.E. "Intercultural Aspects of Social Work," *Education for Social Work*, II, 1966, s. 59-65. Çev. Nesein Güran, Ders Materyali.

hizmet değerlerine" uyarak çalışmalarını yapması beklenir. Mesleki ve kültürel değerler arasında zaman zaman çatışma ortaya çıkabilirdi herkes için daha iyi sosyal uyumla ilgili kavramların sosyal hizmetin kapsamına girmesi öngörülmüştür¹³ Sosyal hizmet mesleğinin evrensel ögesi bulunmaktadır. Bu yaklaşım antropolojinin temel görüşüne uygundur. Antropoloji insan ilişkilerinin oluşturduğu anlamlı bir bütündeki (kültür) bir çok olgular dizisi üzerinde durmakta, hümanist bir amaç gütmektedir. Bununla birlikte uygulamalı antropolojiyi ve özellikle aksiyonu benimsemiş olanlar, kültürleşme süreci içindeki farklı kültür özelliği taşıyan gruplarda sosyal hizmet uygulamalarında, savunma felsefesini ve toplumsal aksiyon tekniğini kullanmayı uygun bulurlar.

Bu nedenlerle sosyal hizmet öğreniminde bir yan disiplin olarak antropolojinin yer almasının, sosyal hizmet elemanlarına, antropolojik görüş, anlayış, yorum ve değerlendirme kazandıracağından önemli bir yeri vardır. Antropolojik yaklaşım, sosyal hizmet uzmanına, insanı çevresinde tanımada, insanın toplumsal işlevselliğini artırma ve en üst düzeye çıkarmada, insanın kendi yetenek ve potansiyelini hem kendi, hem de toplum yararına en iyi biçimde kullanabilmesine yardım etmede yol gösterici olabilir.¹⁴

Sosyal hizmet mesleğinin toplumda işlevsel bir yerinin bulunduğu batı ülkelerinden bazılarında, A.B.D. ve İngiltere'de sosyal hizmet öğretiminde antropoloji derslerine yer verilmiştir. Türkiye'de de ilk defa Sosyal Hizmetler Akademisi'nde 1961 de olmak üzere, Teknik Üniversite, Tıp öncesi hazırlık ve Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsünün birinci sınıflarına sosyal antropoloji dersleri konmuş bulunuyor.¹⁵ Antropoloji ve sosyal hizmetin kuram, anlayış ve görüş bakımından bazı ortak yanlarının bulunduğu görülüyor. Nitekim ülkemizde Türk köylerinde sosyal yardım sorunları, özellikle yoksulların bakımı, köylülerin bu

13 Gisela Konopka, Eduard C. Lindeman and Social Work philosophy, Pt 95. Bölümünün özeti, Çev. Nesrin Güran, Ders Materyali.

14 Sema Kut, "Sosyal Hizmetlerde Çağdaş Yöntem ve Yaklaşımlar" Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetlerin Yönelimi Semineri, 28 Mayıs - 1 Haziran 1973. S.H.A.

15 Nermin Erdentuğ, "Köy Topulukları ile İlgili Toplum Kalkınmasında Etnolojik (Sosyal Antropolojik) Çalışmaların Yeri." *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler*, A.Ü. Eğitim Fak. F. no. 29. 1972 s. 9-13.

konulara ilgi dereceleri ve yardım göreneklerini öğrenmek amacıyla yapılmış olan ilk araştırma, bu gerçeği görmüş ve Antropoloji öğretimini de ilk defa Sosyal Hizmetler Akademisi'nde açmış olan bir Türk antropoloğu tarafından yapılmıştır.¹⁶

Sonuç

Antropoloğlar çalışmalarında herşeyden önce yansız ve insan davranışlarını doğrudan karışarak güdülemekten kaçınan bir tutumu benimsemişlerdir. Bir dönemde sömürgelerin yönetiminde danışmanlık görevi verilen antropoloğlar, geçmişte olduğu gibi danışmanlık görevini üstlenmekte isteksizdirler. Ancak bilimsel açıdan sakıncalı saymadıkları alanlarda uygulamalı antropoloji yapmak eğilimindedirler. Aksiyon antropolojisi yeterince sınanmadığından gelişmemiştir. Bununla birlikte çağımızda antropoloji toplum ve kültürün tüm yönlerini kendi yöntem ve teknikleriyle araştırmaktadır. Günümüzün pekçok konusu antropolojinin ilgi alanına girmiştir. Uygulamalı antropoloji çalışmalarının giderek yaygınlaşacağı, toplum bilimlerin, toplumda işlevsellik kazanacakları anlaşılıyor. Ancak Antropoloji henüz bir meslek olamamıştır.

Antropoloji ve sosyal hizmetin kuram ve anlayış bakımından bazı ortak yanları bulunmaktadır. Antropolojinin uygulamalı bir bilim olarak doğrudan insan davranışlarını yönlendirmesini savunmayla, sosyal hizmette müracaatçının savunuculuğunu üstlenerek, aksiyona yönelme arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Hem antropolojide, hem de sosyal hizmette bu yaklaşımlar gelişmemişlerdir. Ancak hızlı bir kültürleşme süreci içinde bulunan farklı kültüre sahip gruplarda verilecek sosyal hizmette profesyonel ilkelerin rehberliğinde çalışmanın önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü burada sosyal hizmet uzmanı bir değişme ajanı rolünü benimseyebilecektir. Ayrıca bu gruplar değişimin yol açtığı sorunların çözümünde yardımcı olabilecek bir liderden çoğunlukla yoksundurlar.

Sosyal hizmet mesleğinin evrensel ögesi bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının çalışmalarında kültürel şartlanmalardan arınmış olması, birincil insani değerlere uyması gerekir. Antropolojide bir yöntem

¹⁶ Nermin Erdentuğ, Ankara İli Köylerinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Antropoloji Bakımından Bir Araştırma, SSYB, SH Gn. Md., 45, Ankara, 1966.

sorunu olarak ortaya çıkan bu konuya çözüm getirmek için farklı tekniklerin kullanılması ve yöntemsel kontrollerin yapılmasının yanında, kültür incelemelerinde kültür aşırı yaklaşım önerilmektedir.

Sosyal hizmet öğreniminde antropolojinin önemli bir yeri vardır. Sosyal hizmet uzmanı her kültürden, her yaştan ve her meslekten kişilerle çalışabileceğinden onun antropolojik bir görüş kazanması müracaatçıların sorunlarını saptamada, çözümüne yardımcı olmada ve sosyal refah programlarının yönetilmesinde, karar almada yardımcı olacaktır. Öte yandan hassas olacağı bir diğer konu, müracaatçısının kültürel değerlerini iyi tanıyarak, onları müracaatçısının yararına mesleki uygulamalarında kullanmaktır.

KAYNAKÇA

- Bisno, Herbert**, *The Philosophy of Social Work*, Public Affairs Press, Washington, 1952.
- Erdentuğ, Nermin**, *Ankara İli Köylerinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Antropoloji Bakımından Bir Araştırma*, SSYB, SH. Gn. Md., Sayı 45, Ankara, 1966.
- , "Kalkınma Projelerinde Kültür Biliminin Yeri", DTCF., Antropoloji Dergisi, Sayı 9, Ankara, 1980, s. 1-8.
- , "Köy Toplulukları ile İlgili Toplum Kalkınmasında Etnolojik (Sosyal Antropolojik) Çalışmaların Yeri". *Türkiye Türk Toplumunda Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler*, A.Ü. Eğitim F. yay. no. 29 1972.
- Fink, Arthur**, *Sosyal Hizmet Alanı*, Çev. Lutfiye Yasa ve Necil Ulusoy SSYB, SH Gn. Md. Yayın No. 21, Ankara, 1963.
- Güvenç, Bozkurt**, *İnsan ve Kültür*, Türk Sosyal Bilimler Derneği G-1, 1972.
- Herskowits, Mj**, *Cultural Anthropology*, Alfred A. Knoph, New York, 1955.
- Keller, Gordon N**, "Bicultural Social Work and Anthropology." *Social Casework*, LIII, 8, Newyork Ekim 1972.

- Kongar, Emre**, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Sosyal Bilimler Derneği Yayını G-2, Ankara, 1972.
- Konopka, Gisela**, *Edward C. Lindeman and Social Work Philosophy*, The University of Minnesota Press, Minnesota, 1958.
- Kut, Sema**, "Sosyal Hizmetlerde Çağdaş Yöntemler ve Yaklaşımlar," Cumhuriyet döneminde Sosyal Hizmetlerin Yönelimi Semineri 28 Mayıs- 1 Haziran 1973, Sosyal Hizmetler Akademisi.
- Örnek, Sedat V**, "Etnolojinin Tarihçesi Başlıca Ekolleri ve Görevleri", DTCF., Antropolojisi Dergisi, 4. Ankara, 1969.
- Saran, Nephana**, "Antropoloji ve Kolları", Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi, Sayı 1, İstanbul, 1971, s. 9-17.
- Saran, Nephana**, "Antropoloji ve Köy Toplulukları," 1974 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları, 12. kitap, İst. Üniv., İkt. Fak., yayını No: 340, İstanbul, 1974, s. 77-99.
- Wells, Calvins**, *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası*, Çev. Erzen Onur, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
- Youngusband, Eileen L.** "Intercultural Aspects of Social Work," Education for Social Work, II, 1966, s. 59-65.

